

A KÖZÖSSÉGI HÁZAK SZEREPE A BIZONYTALANSÁG ÉS A GYORS VÁLTOZÁS KORÁBAN

Ezzel a címmel rendezett világtalálkozót az IFS¹, a Settlementek és Közösségi Házak Világszövetsége tavaly decemberben, Izraelben. Úti beszámolómban a közösségi házak, művelődési házak szerepével kapcsolatos irányokat, főbb problémákat vázoltam fel. A több mint 300 résztvevőt számláló, 61 ország jelenlétével megtartott világtalálkozót az 1969-től működő, IACC (Israel Association of Community Centers), az izraeli közösségi házak legnagyobb szervezete – jelenleg 180 közösségi ház és 370 közösségi iskola tagja ennek a szövetségnek –, valamint az IFCC (Israel Federation of Community Centres) szervezte. Ez utóbbit 1976-ban, ernyőszervezetként hozták létre, s jelenleg valamennyi közösségi területen dolgozó szervezetet összefog.

Miért gondolom, hogy mindez érdekes és hasznos lehet a SZÍN olvasóinak, a hazai művelődési intézményekben dolgozó kollégáknak? Azt tapasztalom, hogy az egyes szakmákban – például a közművelődésben – a globális gondolkodáshoz, a világ egészét átfogó, globális információkra van szükség. Ehhez megbízható és rendszerezett tájékoztatást kellene kapnunk a meghatározó jelentőségű nagy régiókról, nyelvterületekről. Így el lehetne kerülni azt a mindannyiunk által ismert helyzetet, hogy elmegyünk egy másik országba, ott látunk valamit, ami tetszik, s hazaérkezve – saját munkánkat lekicsinyelve – azonnal belekezdünk a látottak másolásába. Ilyenkor néha (különösen, ha egy kis hatalommal, vagy pénzzel is rendelkezünk) alapos puszítást tudunk végezni.

Még a hetvenes évek végén, amikor a Szombathelyi Tanárképző Főiskolán kijelöltek egy ünnepi beszéd megtartására, találtam meg ezt a verset: „A varangyos béka zihálva, mászva, / fölé egy vakondtúrásra, / körültekint, s büszkén kiált: / mily tág, no lám, a nagyvilág!” Akkor, ott nem értettem, hogy miért lett ebből a versikéből botrány, miért hívatott a párttitkár aszszony azonnal a szobájába. Nos, most, huszonhárom évvel később, már jobban értem az akkori felháborodást, meg ennek a versikének az örökérvényű üzenetét is. Óvatosan kell bánnunk a látottakkal, hallottakkal.

Mindezek után, mindezek figyelembevételével, térjünk rá, hogy milyen globális trendek figyelhetők meg a közösségi szolgáltató intézmények, a művelődési házak tevékenységében.

A közösségi házak fontos helyi, szocio-kulturális intézmények

A XIX. század végén megfogalmazott „settlement gondolat”², amely szerint, aki segíteni akar a szegénységben és kirekesztettségben élő embertársain, annak közelről kell látnia, átélnie a szegények problémáit, akár úgy is, hogy egy fedél alatt él velük, máig jelen van a nyugat-európai és amerikai szakmai gondolkodásban. A settlement mozgalom első, úttörő intézményei, mint a londoni Toynbee Hall (alapítva: 1884), az Oxford House (alapítva: 1884), illetve a chicagói Hull House (alapítva: 1889) őrzik ezeket a tradíciókat. Barnett S. A és Jane

Addams, a mozgalom megalapítója, olyan settlement házakat hoztak létre és működtettek, ahol valóban együtt is éltek a szegényekkel, s hittek abban, hogy oktatással, kulturális önkifejező képességeik fejlesztésével ki tudják segíteni őket reménytelen helyzetükből. Magyarországon Hilscher Rezső 1913-ban alapított hasonló intézményt Újpesten, hazatérve Londonból, ahol megismerte a Toynbee Hallban folyó munkát.

Azok a kollégák, akik ázsiai és afrikai országokból jöttek a világtalálkozóra, olyan programokról számoltak be, amelyek ennek a szegényekkel való közvetlen kapcsolattartásnak a fontosságát emelik ki. Előadás hangzott el például India egyik tartományában, Rajasthanban végzett népnevelő, felvilágosító munkáról, amelyet már (mai szóval) közösségfejlesztésként jelöltek a konferencia katalógusában. A lakosság alkoholfogyasztásának növekedése ellen harcolva az indiai kollégák felvilágosító rendezvényeket szerveznek, ahol bábszínház, vagy beszélgetéses formában bemutatják az alkohol okozta problémákat. Hasonló módszereket használnak az egészségügyi felvilágosító munkájuk során is.

A közösségi intézmények szociális és kulturális funkcióinak összekapcsolása az irányító munkában is megjelenik. Több országban, például Franciaországban is, a művelődési intézmények a szociális ügyekkel foglalkozó minisztériumhoz tartoznak. Az intézménylátogatók szociális helyzetét tekintik meghatározónak, s csak a szociálisan rászoruló családok szabadidő-eltöltését, művelődését támogatják állami forrásokból.

A közösségi házak fontos, óvó, védő szerepet betöltő intézmények

A szó konkrét és átvitt értelmében is megjelenik ez a trend az intézmények munkájában. Izraelben például, a világtalálkozóhoz adó országban, ennek a védelemnyújtásnak különösen nagy jelentősége van. A meglátogatott művelődési házak többsége óvóhelyként is működik, ha erre szükség van. Nagyon jól felszerelt, folyamatosan karbantartott, a mindennapi életben tornateremnek, táncteremnek használt helyiségeik vegyi- vagy légitámadás esetén is védelmet nyújtanak a helyi lakosságnak. A közösség itt tud elbújni, „túlélni” háborús helyzetekben. Gondolom, hogy ez a speciális szerep a lakosság szemében növeli az intézmények presztízsét. Hasonló, védő, óvó, menedéket adó funkciót más országokban is ellátnak ezek az intézmények, például nálunk is, hiszen a mostani árvíz idején, több településen is a művelődési házakba menekítették a bajba jutottakat.

A közösségi házak a hagyományörzés színterei

Ezen a konferencián főleg az afrikai és ázsiai kollégák számoltak be hagyományörző programokról. Ezekben az országokban viszont általában nincsenek is közösségi épületek. Az iskolák – ahol egyáltalán van épület – látják el a közösségi színtér funkciót. A hagyományörző csoportok, az egyházak és a vallási csoportok tevékenysége sok esetben összekapcsolódik. A szabad tereken, természeti környezetben megrendezett összejöveteleken találkozik a lakosság, s itt ünnepelnek, vagy beszélnek meg az őket érintő problémákat.

Több országban, régióban – Kelet-Közép Európához hasonlóan – nagy gondot jelent a nyelvi kommunikáció. Az Etiópiából érkező kolléga egy beszélgetés során elmondta, hogy náluk olyan helyi nyelveket, törzsi nyelveket beszél a lakosság nagy része, amelyet az ötven, vagy száz kilométerre levő honfitárs

¹ IFS – International Federation of Settlements and Neighbourhood Centres – Settlementek és Közösségi Házak Világszövetsége. (Alapítva: 1926, Párizs)

² Christian Johnson: Strength in Community – An Introduction to the History and Impact of the International Settlement Movement. 1995. Derby.

már egyáltalán nem ért meg. Az iskolai oktatásban általánossá tették az angol nyelvet, hogy a fiatalok legalább képesek legyenek szélesebb közegben is kommunikálni, s bekapcsolódni a világkereskedelembé. Az analfabétizmus mérsékléséért folytatott küzdelmükben nagyon komoly gondot okoz a nyelvi sokféleség. Ezen a kontinensen hagyományörzésen a helyi, törzsi hagyományokat értik, ezek ápolását segítik.

A közösségi házak a különböző korúak – fiatalok és idősek – társadalmi integrációjának intézményei

A tizenegy munkacsoportból kettő is az ifjúsági korosztály problémáival foglalkozott. Az egyikben az IFS ifjúsági programját³ vitattuk meg, a másikban, az európai ifjúságpolitika főbb irányairól volt szó. Az ENSZ munkarendjéhez kapcsolódva az IFS is kidolgozta a fiatalok támogatásának szükségességéről szóló felhívását. Jelenleg a világ lakosságának fele fiatal, és ez nagyon nagy erőforrást jelent. Az ENSZ dokumentumaiban a 18 és 30 éves kor közöttieket tekintik fiatalnak. A közösségi házak szempontjából a legfontosabb feladat ezen a területen: a fiatalok bevonása az intézmények, fiatalokat érintő döntéshozatalába, szabadidejük megszervezésének segítése, továbbá támogató programok indítása a sajátos élethelyzetekből adódó problémáik megoldására.

Nagy hangsúlyt kapott a harmadik életkorban lévők, az idősek társadalmi aktivizálásának módszertana is. Megismerhettünk olyan amerikai, komplex, szabadidős programokat, amelyekben – aktív részvételükre építve – az idősek közösségi alapú segítségét végzik. Ez a munka főleg az idősek által létrehozott civil szervezetekben zajlik. Érdeklőségként megemlítem, hogy az IFS delegáltja az ENSZ nem-kormányzati szervezeteket tömörítő testületében, New Yorkban, egy 84 éves, fáradhatatlanul dolgozó, lenyűgöző nemzetközi politikai tapasztalattal rendelkező hölgy, aki minden, a korának szóló udvarias segítségnyújtást sértett felháborodással utasított vissza.

A közösségi házak a nem-formális, nyitott képzések helyszínei

A munkanélküliek és az oktatási intézményhálózatból kieső fiatalok és felnőttek oktatását, továbbképzését szinte valamennyi országban felvállalja ez az intézményhálózat. A képzések közös jellemzője, hogy nem profit szerzési céllal szervezik azokat a közösségi házak, nem veszik át a szakképző intézményhálózat szerepét, többnyire nyitott képzéseket szerveznek, azaz a részvételt nem kötik előzetes feltételekhez, s a képzési időt és a tanulás helyszínét megválaszthatja a felnőtt tanuló. A finn kollégák számoltak be az országos szövetségükhöz csatlakozó settlementekben és közösségi házakban folyó, munkanélküliek számára szervezett képzésekről. Számos más olyan tanfolyamról is szó esett, amelyeken állampolgári jogokat, művészeti ismereteket, készségfejlesztést, tudományos ismereteket tanítanak a lakosságnak. Ezen a területen Magyarországnak igazán lenne mivel büszkélkednie, hiszen a művelődési otthonokban olyan sok képzés folyik, hogy valószínűleg még mindig ez lenne a hazai legnagyobb nem-formális képzési hálózat, ha hálózatként működne.

A közösségi házak a helyi, közösségi alapú vállalkozások, az új munkahelyteremtés koordinátorai

A sok érdekes gondolat közül talán számunkra a legaktuálisabb a közösségi házaknak ez az új szerepe, amely a helyi vállalkozók, vállalkozni szándékozók segítségét tűzi ki célul. Általáno-

san elfogadott az a vélemény, hogy a közösségi intézményeknek felelősséget kell vállalniuk a lakosság munkavégzési lehetőségeinek bővítésében. Más országokban az intézmények a mikro-vállalkozások segítésében vesznek részt, és különösen a női foglalkoztatás területén aktív ez a hálózat.

A közösségi házak a sérült emberek szocio-kulturális integrációjának intézményei

A settlement hagyományokat ápoló, a szociális és kulturális funkciókat összekapcsoló országokban a közösségi házak kiemelten fontos szerepet töltenek be a helyi közösség sérült tagjainak társadalmi integrálásában, közösségi életük, napközbeni ellátásuk megszervezésében. Jellemző, hogy az ilyen szerepet felvállaló intézményekben étkezést is biztosítanak a beteg, vagy sérült embereknek. Több helyen oktatást, kézműves foglalkozásokat, gyógytornát, művészeti programokat is szerveznek számukra. Több intézmény büszkélkedik olyan képzőművészeti alkotásokkal, amatőr színházi produkciókkal, amelyeket az oda járó sérült emberek készítenek.

A legmeggrázóbb élmény egy aprócska, arab-drúz-zsidó faluban érte a konferencia résztvevőit, a Tiberias közelében fekvő Magharban.⁴ Olyan kicsi község ez, hogy egyes térképek fel sem tüntetik. Itt egy olyan közösségi házban ültettek le bennünket, amelynek a falait megdöbbenően érdekes, remek bábokkal díszítették fel. Hamarosan kiderült, hogy ezeket a falu süketnéma lányai készítették. Ezek a tizenéves lányok minden bizonnyal családjuk körében elzárva tölthették volna el egész életüket, ha a közösségi ház munkatársai a segítségükre nem sietnek. Álljon itt a program kitalálójának neve, mert megérdemlik: Adnan Tarabshi közösségi ház igazgatója, a színház menedzseré. Miután mind ők, mind a segítségül hívott, „profi” bábműsor rendező, Pablo Ariel megtanulta a süketnéma jelbeszédét, magas színvonalon dolgozó, népszerű és sikeres bábszínházat alapítottak. A többségében mohamedán vallású, arab lányok megtanulták a bábok készítését, mozgatását, műsoraikkal bejárták Izraelt, életük egyszerre érdekessé, tevékeny és eseménydúsá vált, s nem utolsósorban sikerült annyi pénzt keresniük, hogy egyetemre, főiskolára mehessenek. Rokkant emberekből – önálló vállalkozókká váltak. A konferencia résztvevői egy videofilm segítségével ismerkedhettek meg a lányokkal, akik műsoraik részletei után jelbeszédrel közölték, hogy amíg ez a bábszínház nem jött létre, sokat sírtak, de azóta boldogok: „Immár szeretjük némaságunkat is, mert tudjuk, ez is Isten ajándéka.”

Izraelben az ember néha elgondolkodik, hogy vajon valóban olyan rendkívüli jelentőséggel bírnak-e mindazon hagyomány szentesítette, ősi kövek, amelyeket zsidók, keresztények és mohamedánok egymástól olyannyira elkülönülve imádnak: a Sírátófal darabjai, a Jézus által valaha megérintett kövek vagy a Sziklamecset. Itt, Magharban azonban nem a több ezer éves sziklák miatti meghatottság szorította el a torkunkat. Itt ma élő embertársainkért sikerült tenni valamit.

A közösségi házak a kisebbségi kultúrák ápolásának, a különböző kultúrák találkozásának intézményei

A közösségi házak többsége szinte a világ minden országában olyan városrészekben, térségekben működik, ahol több vallási, etnikai és nemzetiségi kisebbségi csoport él együtt. Ahol komolyan veszik, hogy egy adott közösségi ház a környezetében lévő valamennyi közösség számára egyenlő feltételekkel,

³ IFS Youth Programme. In.: Poverty, Young People and Partnerships – The Programme Priorities for the Years 1998–2000. (Az IFS ifjúsági programja. In.: Szegénység, ifjúság, partnerség – Kiemelt célok 1998–2000 között.)

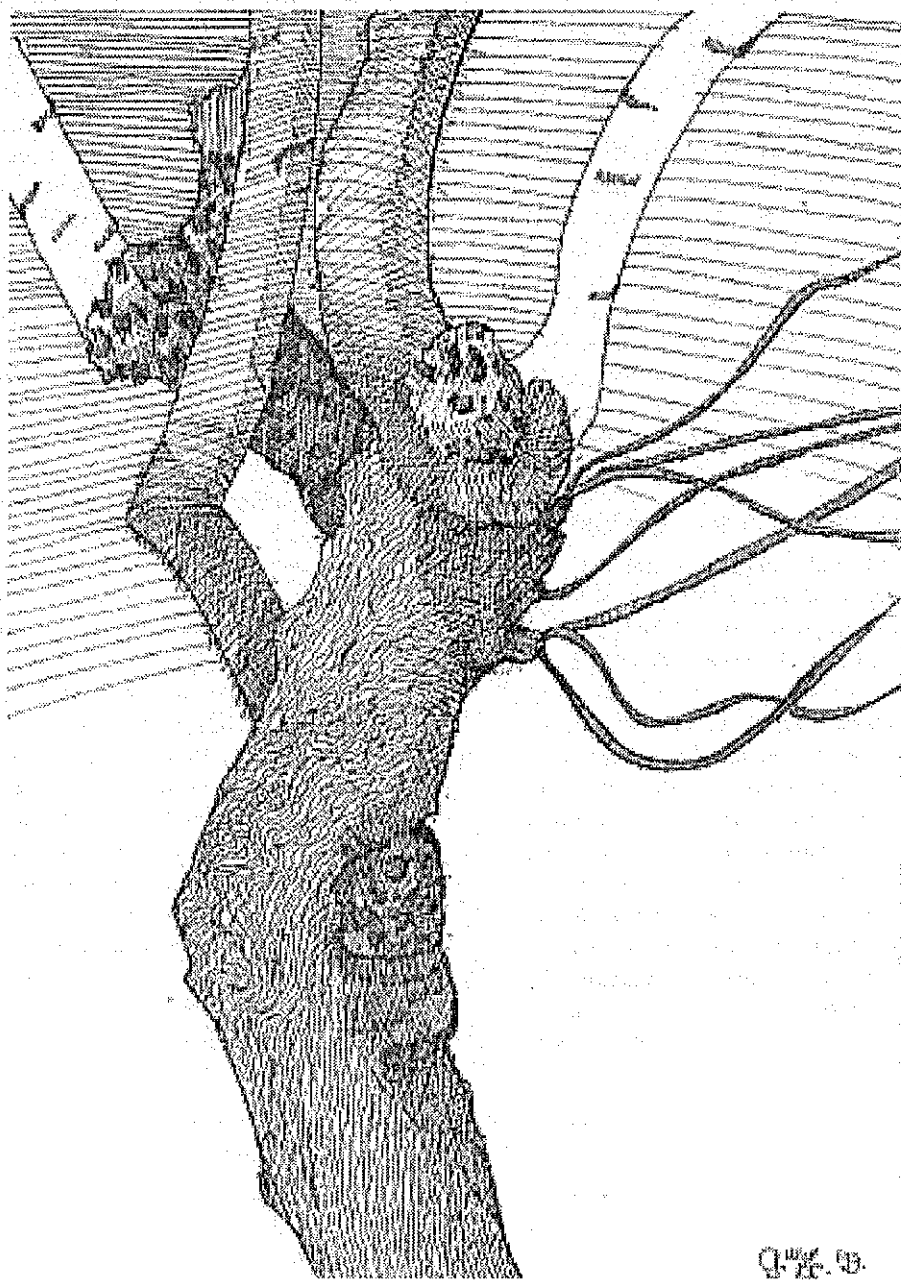
⁴ A bekezdés Dr. Hahner Péter történész kiegészítése.

egyenlő módon használható közösségi színtér, ott az intézmény programkínálata nagyon színes képet mutat. Amerikában az ilyen környezetben működő házakban semleges, szinte üres szobákat, tereket alakítottak ki, hogy egy-egy kisebbségi csoport saját ízlése, igénye szerint egyszerűen és gyorsan berendezhesse, átrendezhesse azokat. A rendszerváltozást követő hazai művelődési otthoni gyakorlatban is megjelentek az ilyen módon kialakított és működtetett intézmények. Amint a politikai környezet már nem akadályozta a hazai közművelődési szakmát annak kimondásában, hogy „sokféle kultúra van és sokféle közönség létezik”⁵, a szakma, különösebb elméleti elmélyülés és kutatás nélkül, szinte azonnal megreformálta az intézmények belső képét, és „multikulturálissá” alakította kínálatát. Természetesen ehhez a váltáshoz az is hozzájárult, hogy a különböző hazai etnikai- vallási és nemzetiségi kisebbségek egyre nyíltabban vállalták identitásukat, s keresni

kezdték azokat a helyszíneket, ahol újra kezdenek tevékenységüket, s megújíthatják saját közösségük felépítését.

A leghangsúlyosabb kérdéseket talán így lehetne összefoglalni a munkánkkal kapcsolatban: a globalizáció, a demográfiai változások, az információs- és gazdasági változások hogyan érintik az egyes régiókat a jövőben, s milyen hatást gyakorolnak a helyi közösségekre, s az őket szolgáló intézményekre? Nos, ezeknek a kérdéseknek a megválaszolására valóban szükség van a hazai közművelődésben dolgozó szakemberek tapasztalatára, tudására.

Eloolvastam újra ezt az írást, s újabb és újabb közösségi intézményi funkciók jutnak eszembe. Talán a legszebb ebben a szakmánkban az, hogy olyan sokféle dolgot, ügyet fog össze ebben a teljesen részre esett világban. Talán ezért nem tudjuk évtizedek óta megnevezni sem, elmondani sem, hogy mit is csinálunk itt Magyarországon.

Q. 11. 10.

⁵ Az UNESCO 1966-ban, Ottawában megrendezett konferenciájának záródokumentumában rögzítették először ezt a kultúra definíciót, amely az elit kultúrák mellett a tömegkultúrák fontosságát is elismerte.